

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 619/1-ХП/8 16.05.2013. године	
---	--

На основу члана 221. став 1. алинеја 16. и члана 266. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој V редовној седници, одржаној дана 16.05.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: **ИНДИВИДУАЛНИ И КОНТЕКСТУАЛНИ ЧИНИОЦИ ЗАПОШЉАВАЊА СЛЕПИХ И СЛАБОВИДИХ ОСОБА**, кандидата мр Биљане Жувела и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 21.04.2009. године.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

<u>Доставити:</u> 1х Универзитету у Београду 1х Комисији 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр.6/2326	
(број захтева)	
17.05.2013.	
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Биљане (Слободан) Жувела

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИ
ДАТ

Биљана (Слободан) Жувела

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под
насловом:

Индивидуални и контекстуални чиниоци запошљавања слепих и слабовидних особа

Универзитет је дана 21.04.2009. својим актом под бр 612-18/103-9 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Индивидуални и контекстуални чиниоци запошљавања слепих и слабовидних особа

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Биљане (Слободан) Жувела

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 21.02.2013. одлуком факултета под бр 159/1-XIV/9 у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.	др Вера Рајовић	редовни проф.	психологија	Филозофски ф.
2.	др Светлана Чизмић	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
3.	др Данијела Петровић	доцент	исто	Филозофски ф.
4.	др Драгана Станимировић	ванредни проф.	исто	ФАСПЕР

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној 16.05.2013.
дана

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду, која је донета на седници одржаној 21.02.2013. (одлука:бр. 159/1-ХИВ/9), изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда мр Биљана С. Жувела под насловом „ **ИНДИВИДУАЛНИ И КОНТЕКСТУАЛНИ ЧИНИОЦИ ЗАПОШЉАВАЊА СЛЕПИХ И СЛАБОВИДИХ ОСОБА** “. Пошто смо проучили докторску дисертацију подносимо следећи

Реферат о докторској дисертацији

докторанда Биљана С. Жувела

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Биљана С Жувела (рођена Младеновић) дипломирала је на Филозофском факултету, Одељење за психологију, 1996. године. Дипломски рад на тему “Мишљење запослених о принудним одморима” завршила је под менторством професорке Светлане Чизмић.

Од 1996. године, Биљана развија интересовање за теорију афективне везаности и њену примену у каснијим годинама живота, те уписује магистарске студије из области развојне психологије. Исте године добија стипендију Министарства за науку и технологију. Као стипендиста бива укључена у рад

Института за психологију у Београду на истраживачком пројекту “Млади у Србији у периоду транзиције”, подржаном од стране Министарства за науку и технологију. Од 1998. до 1999. године, Биљана је запослена у Центру за социјалну политику, Института политичких наука, у својству истраживача на пројекту “Социјална политика, породица и деца у Србији на прелазу између 20-ог и 21-ог века”. У том периоду Биљана своја истраживачка интересовања усмерава ка проблемима повезаности сиромаштва и девијантног понашања младих.

Од 2000. до краја 2002. године, Биљана се укључује у реализацију програма три невладине организације: Пријатељи деце Србије, Група Мост и Фамилиа - Југословенска Асоцијација за алтернативно породично старање о деци. Као сарадник Пријатеља деце Србије учествовала је у два пројекта на тему дејских права: “Дечја права и медији” и Летњи камп за младе, финансираних од стране УНИЦЕФ-а, а у својству истраживача, односно креатора и водитеља радионица за младе.

Као члан Групе Мост, Удружења за сарадњу и посредовање у конфликтима, Биљана је учествовала у пројекту “Учионица добре воље”, подржаног од стране УНИЦЕФ-а и Министарства просвете, а у улози водитеља или ко-водитеља радионица на тему ненасилног решавања конфликта. Такође је била ангажована као водитељ радионица на пројекту партиципације младих из предградских насеља Београда, под називом “Дијалог је кључ”, а уз финансијску подршку београдске канцеларије УНИЦЕФ-а,.

Као сарадник Фамилиа-е, Биљана је у својству координатора програма учествовала у креирању и реализовању пројекта за подстицање развоја и партиципације младих на породичном смештају – “Кућа за ново доба” и “Корак даље”. Оба пројекта била су финансирана од стране норвешке организације Save the Children.

Октобра 2002. године, Биљана је одбранила магистарски рад на тему “Афективна везаност адолесцената у партнерским односима”, под менторством професора Ивана Ивића. Те исте године, Биљана одлази у Канаду у потрази за новим могућностима за професионални и лични развој.

Од октобра 2003. године, Биљана се укључује у истраживачке пројекте Канадског Националног Института за Слепе у Торонту (Canadian National Institute for the Blind - CNIB). Прво Биљанино ангажовање је у својству истраживача сарадника на пројекту “Животни стил младих који су слепи или слабовиди”, да би убрзо након тога, у својству координатора пројекта учествовала у пилот студији на тему недостатака здравствене политике у области рехабилитације вида у Канади и у истраживачком пројекту “Потребе радно способних особа оштећеног вида у Британској Колумбији”. Од тада је Биљана, у својству истраживача или координатора пројекта била одговорна за низ пројеката посвећених слепим и слабовидим особама различитог узраста у Канади. Један од значајнијих пројеката носи назив “Старошћу изазвана оштећења вида: Само чињенице”, а усмерен је ка образовању и подизању нивоа свести офталмолога, оптичара, лекара опште праксе и опште популације о важности раног реаговања на промене вида у старијем узрастном добу. Један од новијих истраживачких пројеката (2010-2012), који је Биљана координирала био је усмерен ка идентификовању кључних компетенција које слепа и слабовидна деца узраста 5 до 14 година треба да развију да би кад одрасту била боље припремљена за успех у тражењу посла. Сви наведени пројекти подржани су од стране канадских федералних агенција за развој здравства и социјалне политике, као што су Health Canada, Population Health, Human Resources Development Canada.

Значајни део Биљаниног истраживачког рада презентован је на значајнијим националним и интернационалним конференцијама у области рехабилитације слепих и слабовидних особа, као што су Vision 2008, Vision 2012, годишње Envision конференције, годишње CNIB Braille конференције, или годишње регионалне и интернационалне AEP (Association for Education and Rehabilitation of the Blind and Visually Impaired) конференције.

Од 2004. године, поред истраживачких пројеката, Биљана почиње да развија интересовање за област евалуације програма и постаје члан Канадске Асоцијације за Евалуаторе. Као члан ове асоцијације, Биљана завршава серију тренинга за евалуаторе и у новој проширеној улози истраживача евалуатора, почиње да примењује стечене вештине и знања на низ програма и пројеката

Канадског Националног Института за Слепе. Биљана је активни члан Канадске и Америчке Асоцијације Евалуатора и у том својству активно учествује на конференцијама, у едукативним радионицама и осталим приликама за професионални развој, које ове асоцијације пружају.

Лета 2012. године, након скоро десет година рада у Канадском Националног Институту за Слепе, Биљана стиче ново звање Националног менаџера за развој и квалитет програма и сервиса. У тој улози Биљана је одговорна за развој и примену стандардизованих процеса евалуације и мониторинга, као и примену ових знања за развој и побољшање програма за слепе и слабовиде особе у Канади. Један од новијих пројеката, за које је Биљана одговорна у овој улози, јесте примена SROI (Social Return on Investment) методологије за идентификовање социјалне и економске вредности, које Канадски Институт за Слепе креира за канадско друштво путем својих програма и сервиса за слепе и слабовиде особе.

Сви објављени радови кандидаткиње (често у коауторству са еминентним истраживачима из Канаде) покривају читав опсег тема које прате њен професионални развој, од чега 21 рад у области особа са инвалидитетом, а 7 директно релевантних за тему докторске дисертације, само у контексту Канаде. Поред тога, низ Биљаниних радова објављен је у професионалним часописима, као што су Journal of Visual Impairment and Blindness (главни референтни часопис са SSCI листе у области оштећења вида), Canadian Journal of Ophthalmology и Insight (AER часопис).

2. Предмет и циљ дисертације

Полазну основу за одређивање циља ове дисертације чини сагледавање проблема запошљавања и запошљивости индивидуа са оштећењем вида са становишта еколошког приступа-модела-теорије-парадигме. Основни циљ ове дисертације је утврђивање сета варијабли (индивидуалних и контекстуалних) које могу послужити као предиктори запошљивости индивидуе са оштећењем вида, као и покушај да се проникне у природу процеса кроз које ове варијабле делују у једном динамичком виду, тј. интерреагујући на различите начине.

Унутар области истраживања сметњи у развоју и инвалидитета као релативно

маргинализованој у психологији, проблеми одраслих са инвалидитетом – квалитета живота и запошљавања су посебно запостављени, те ова дисертација на свеобухватан начин компензује овај недостатак. Постојећи модели избора и развоја каријере, углавном, претпостављају да је развој каријере систематичан и континуирани процес, у коме су особе имале вишеструке потенцијале по питању различитих занимања и релативно слободан и широк избор опција. Овај приступ се тешко може применити на особе са инвалидитетом, чија су искуства и опције врло често ограничене, а развој каријере „најчешће хаотичан, дисконтинуиран и стресан процес”. Отуда кандидаткиња овом проблему приступа тестирајући применљивост еколошког модела развоја каријере који су из основне Бронфенбренерове парадигме на овом проблему развили Шимански, Енрајт, Хершенсон и Етинџер. Кандидаткиња у седмом поглављу детаљно представља овај модел, развија методологију истраживања и, након приказа и интерпретације квантитативних (усмерених на контексте) и квалитативних (усмерених на процесе) резултата истраживања, даје допринос даљем развоју еколошког модела запошљавања и развоја каријере особа са оштећењем вида.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Постављене хипотезе се изводе из полазне претпоставке да је могуће идентификовати сет варијабли које потичу како од индивидуе, тако и њеног окружења, а и, посебно, интеракције ова два сложена скупа потенцијалних чинилаца запошљавања као и потребе за интервенцијом којим би се ситуација у пракси побољшала. Кандидаткиња овај хипотетички оквир операционализује кроз поређења запослених слепих и слабовидих особа у области:

- личних карактеристика (пол, године старости, радно искуство, здравствено стање и степен оштећења вида, самосталност у кретању и обављању свакодневних активности, вештине коришћења асистивне, посебно информационе технологије)
- „контекста“, тј. непосредног окружења (историјат школовања у редовној или специјалној школи, породична очекивања, мрежа социјалних релација, посебно у функцији подршке запошљавању)

- „посредујућих варијабли“ (општа само-ефикасност, мотивација за запосленост, као и ефикасност у превладавању препрека за запошљавање)
- „срединских варијабли“, тј. макроконтекста (опажање препрека запошљавању, коришћење ресурса и др.)

4. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација је написана на 323 стране, од чега је 289 страна основног текста, 18 страна литературе и 16 страна прилога. Састоји се из 14 поглавља, од којих 7 чине теоријски, а других 7 емпиријски део дисертације са систематски разрађеним поднасловима у којима се извештава квантитативна и квалитативна компонента истраживања. У теоријском делу се дискутује избор термина, последице оштећења вида – како практичне, тако и психо-социјалне, приступи и ставови према особама оштећеног вида у нашем друштву, развој законске регулативе, као и модели запошљавања у Републици Србији, све у светлу критичког односа према медицинском и увођења социјалног модела инвалидности. На крају Теоријског дела приказана су домаћа (исцрпно) као и страна истраживања самог проблема запошљавања особа са инвалидитетом са фокусом на особе оштећеног вида из којих следи теоријски оквир самог Биљаниног истраживања.

Методолошки део истраживања се састоји од дефиниције предмета и циљева истраживања, описа комплексног поступка прикупљања података, детаљног описа узорка (два подузорка – запослене и незапослене особе оштећеног вида), описа испитиваних варијабли и њиховог мерења, као и хипотезе и опис анализе података.

Узорак је пригодан, али га величина цини приближнијем репрезентативном у односу на сличне узорке опсте популације, број и структуру. Од 406 чланова организација слепих на нивоу Града и Републике, кандидаткиња за квантитативну фазу истраживања брижљиво селекује 105 испитаника узраста 25-50 година са три нивоа оштећења вида (слабовидост, практична и тотална слепоћа) које је код већине наступило до 10-те године живота. Узорак је релативно избалансиран по полу, а детаљно су приказане и остале карактеристике као што је стручна спрема, брачни статус, занимање, радно искуство и сл. Када се ради о узорку испитаника који су

учествовали у квалитативној фази истраживања, он је знатно мањи – 12 испитаника, но, релативно су заступљене различите категорије по полу, радном статусу, стручној спреми и степену оштећења вида.

Као основни инструмент за прикупљање квантитативних података кандидаткиња конструише свеобухватан упитник који клинички пилотира пре саме примене, а који укључује и адаптацију претходно конструисаних скала за операционализацију појединих варијабли (нпр. самосталност, самоефикасност и сл.). Овим инструментом се испитују конструкти описани еколошким моделом развоја каријере и то: 1) индивидуални (пол, године старости, образовање, радно искуство, узраст на коме је дошло до оштећења вида, здравствено стање, стање и функционалност вида, самосталност у обављању свакодневних активности, посебно у коришћењу асистивне и информационе технологије); 2) контекстуалне (врста школовања, породична очекивања, неформална мрежа подршке, тип добијене подршке у току тражења посла, опажена добит од подршке); 3) посредујуће (Генерална самоефикасност, Самоефикасност у превладавању срединских препрека за запошљавање, Мотивација за запосленост); и 4) Срединске, тј. макроконтекст (срединске препреке за запошљавање, Формална мрежа подршке)

За квалитативну фазу истраживања о процесима које кандидаткиња операционализује изводећи их из оригиналног еколошког модела развоја каријере Шиманске и сарадника, коришћен је дубински полуструктурирани интервју који се састоји од 23 питања којима се испитују процеси деловања конструката испитаних у квантитативној фази и она су груписана у два скупа питања: Избор занимања и процес доношења одлуке и Очекивања и ставови околине током одрастања.

Након тога следи презентација и анализа две врсте резултата: квантитативних и квалитативних. Квантитативни (поглавље 9) и квалитативни (поглавље 10) део истраживања функционално повезани са циљем да се у првом, квантитативном делу идентификује скуп варијабли које су значајни предиктори запошљивости („конструкт“), а процеси којима оне делују се расветљава финим квалитативним анализама илустрованим примерима индивидуалних одговора. Резултати завршне квантитативне анализе, применом логистичке регресионе анализе, који указују на

значај родитељских очекивања везаних за успех у проналажењу посла (контекстуални конструкти, развојни процеси), као и на значај посредујућих индивидуалних конструката, као што су висока мотивација за запошљавање и висок степен самоефикасности у превазилажењу препрека за запошљавање, говори о важности индивидуалних веровања за професионални развој слепих и слабовидих особа, као и о важности разматрања начина, на који се контекстуални и средински конструкти преламају кроз индивидуално искуство и утичу на начин, на који особа доживљава себе и окружење у коме живи.

У 11-ом поглављу „Завршна разматрања“ кандидаткиња сумира резултате у односу на њихово значење за постављене хипотезе, да би у поглављима 12 и 13 експлицирала теоријске и практичне импликације. Добијени резултати истраживања потврдили су важност сваког од појединих конструката и процеса описаних еколошким моделом за професионални развој слепих и слабовидих особа, али и отворили простор за додатну дискусију о потенцијалној ревизији модела. Кандидаткиња даје предлоге релативног пондерисања различитих фактора запошљавања који би уградили емпиријске налазе о њиховој релативној предиктивној моћи. . Показало се да поред оштећења вида, варијабле, као што су пол, као лична карактеристика, родитељска очекивања за успех у тражењу посла, као контекстуални конструкт, висина мотивације за запошљавање и доживљај самоефикасности за превазилажење баријера у процесу запошљавања, као индивидуални посредујући конструкти, имају већу тежину и значај за креирање запослености или незапослености као исхода, у односу на остале аспекте (варијабле) конструката обухваћених моделом. На сличан начин, комбинација квантитативних и квалитативних резултата, указује на посебан значај доминантних негативних друштвених ставова према инвалидитету, као и изузетно неповољну економску реалност у земљи, као срединске и посредујуће конструкте од изузетне важности за статус запослености или незапослености, као исхода у професионалном развоју слепих и слабовидих особа. Из тог разлога би постојећи модел требало проширити на начин, који би рефлектовао примарни утицај комбинације негативних друштвених ставова и неповољне економске ситуације у земљи на статус запослености/незапослености слепих и слабовидих особа.

Истраживање, такође, сугерише потребу да се у модел, поред процеса социјализације, укључи и процес интернализације, као процес путем кога се доминантни социјални ставови, очекивања ближег и ширег окружења (родитеља, наставника, пријатеља и друштва у целини) постепено преносе на унутрашњи, ментални план слепих и слабовидних особа и постају део њиховог индивидуалног и колективног идентитета, њихових индивидуалних норми понашања и доживљавања, ставова, уверења и начина вредновања.

Резултати истраживања, такође, указују на потребу да се конструкти и процеси обухваћени еколошким моделом развоја каријере описују у смислу њихових карактеристика, које их одређују као ризичне или протективне факторе за специфични исход њихове интеракције.

Практичне импликације се тичу предлога редистрибуције ресурса подршке, програма подршке професионалном саветовању особа оштећеног вида, као и развоју стратегија компензаторних у односу на неповољност чинилаца који су се показали значајним за њихову запошљивост и аутентичнији развој професионалног идентитета.

У последњем поглављу, као сваки зрео и критички опредељен истраживач, а у складу са заузетим теоријским приступом, Биљана анализира ограничења свог истраживања и сугестије за будућа истраживања ове широке и значајне теме.

Коришћена је богата литература која представља одмерен однос између старије литературе која доприноси историјском сагледавању проблема (од промена у положају особа са инвалидитетом и самог концепта инвалидитета, правног оквира и др.), и темељитог заснивања истраживања у најсавременијим истраживањима и теоријским моделима. Дакле, литературу чине 144 функционално изабраних референци.

На крају дисертације налазе се Прилози који садрже примењене инструменте, као за прикупљање квантитативних, тако и квалитативних истраживачких података.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Комплексност нацрта истраживања илуструје јединство теоријског приступа

(еколошки модел) и практичног значаја теме за грађење политике и праксе запошљавања инвалида уопште, а особа оштећеног вида специфично, у нашој земљи. Кључни допринос разумевању ситуације у нашем друштву дају налази који у целини указују на доминантан значај индивидуалних карактеристика особе и неформалне подршке коју она добија у току целог одрастања, што указује на недостајуће ресурсе на нивоу макроконтекста.

Резултати квантитативне фазе истраживања указали су на значајне разлике између запослених и незапослених слепих и слабовидих испитаника. Применом методе логистичке регресије, као најзначајнији фактори ризика за неуспех у процесу тражења посла, издвојили су се следећи фактори: ниска мотивација за рад, женски пол, низак степен доживљене самоефикасности у превладавању препрека за запошљавање и ниска породична очекивања за успех у запошљавању. Синтеза квантитативних и квалитативних резултата, указује на посебан значај доминантних негативних друштвених ставова према инвалидитету, као и изузетно неповољну економску реалност у земљи, као срединске и посредујуће конструкте од изузетне важности за статус запослености или незапослености, као исхода у професионалном развоју слепих и слабовидих особа.

Резултати истраживања потврдили су важност сваког од укључених конструката и процеса описаних еколошким моделом за професионални развој слепих и слабовидих особа, али и отворили простор за додатну дискусију о потенцијалној ревизији модела за контекст Србије што представља значајан теоријски допринос ове дисертације. Теоријски допринос истраживања састоји се у тестирању еколошког модела запошљавања и развоја каријере Шиманске и сарадника, те његовом модулирању у складу са резултатима које (модулирање) може бити специфичност контекста Србије.

Поред овог, нагласили бисмо и још један значајан теоријски допринос који се састоји у контексту прилагођеној операционализацији Волфенсбергеровог принципа нормализације и из њега развијене теорије друштвено валоризованих улога и то: 1) у области запошљавања и развоја каријере особа оштећеног вида, као и 2) у специфичном контексту наше Земље кроз предлоге за даљи развој еколошког модела запошљавања.

Закључак:

Комисија закључује да је дисертација доследно урађена према одобреној пријави, те да је недвосмислено оригинално и самостално научно дело и да су се стекли сви услови за њену јавну одбрану.

Чланови комисије:

др Вера Рајовић, ванредни професор
Универзитет у Београду, Филозофски
факултет

др Светлана Чизмић, редовни професор
Универзитет у Београду, Филозофски
факултет

др Данијела Петровић, доцент
Универзитет у Београду, Филозофски
факултет

др Драгана Станимировић, доцент
Универзитет у Београду, Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију